Gintautas Zabiela

Gudiškių senkapio tyrinėjimai

Gudiškių, Anykščių raj., senkapis yra 5O m į Š nuo plento Ukmergė-Utena, 65O m į R nuo Smulkio ežero, 4OO m į PR nuo Gudiškių kaimo kapinių. Jis buvo įrengtas nedidelėje apie 5O m skersmens smėlingoje kalvelėje, kurią 6-7 dešimtmečiuose nukasė. Išliko tik 7x4,5 m skersmens ir 3 m aukščio kūgio formos kauburėlis, ant kurio stovėjo medinis telefono stulpas su atrama. 1993 m. pavasarį telefono linija buvo likviduota, kauburėlis pradėtas ardyti. Gudiškių senkapis anksčiau buvo įrašytas į archeologijos paminklų sąrašus, tačiau 1981 m. iš jų išbrauktas kaip sunaikintas. Jokių duomenų apie senkapio radinius nebuvo.

1993 m. LII ištyrė visą išlikusį senkapio kauburėlį - apie 4O kv. m. Jame rasti 24 griautiniai sveikesni kapai bei dar kelių suardytų kapų liekanos. Dėl didelio kapų tankumo ir mažo išlikusio ploto net 14 kapų apardyti, kapų duobės neišsiskyrė. Mirusieji laidoti 3O-9O cm gylyje, aukštielninki, ištiesti, galvomis daugiausia į V. Laikytasi griežtos kapų orientacijos, nukrypimai nuo pagrindinės krypties (28O°) sudaro 1O- 2O°. Truputį didesnis nukrypimas (26O°) pastebėtas ankstyviausiame kape Nr. 3 bei nedatuotame vaiko kape Nr. 2O (25O°). Vienintelis mirusysis (k. Nr. 5) palaidotas priešinga kryptimi (11O°). Mirusiųjų rankos sudėtos krikščioniškai - ištiestos prie šonų arba nežymiai sulenktos per alkūnes ir sudėtos ant dubens. Dauguma mirusiųjų laidoti karstuose, tačiau aiškesnės jų liekanos (1-2 geležinės vinys) pastebėtos tik 5 kapuose. Kape Nr. 22 karstas buvo sutvirtintas papildomai net 6 masyviais geležiniais apkaustais, padarytais iš 3,5 cm pločio sulenktos juostos.

Tyrinėjimų metu surinkta 115 įvairių dirbinių, iš kurių gausiausią grupę (4O vienetų) sudaro monetos bei puodų šukės (18 vienetų).

Ankstyviausi kapai suardyti pakartotinai laidojant toje pačioje vietoje XVII a. Šio laiko kapų sanpiluose surinktos žiestų puodų šukės (pora jų papuoštos įspaudų ornamentu), 4 geležiniai įmoviniai ietigaliai trikampe plunksna, 3 miniatiūriniai kirveliai, 2 peiliai, diržo sagtis, kryžiaus formos apkalėlis, 2 žalvariniai žvangučiai, diržo grandis. Išliko tik vienas sveikas XV a. kapas (Nr. 3). Moteris buvo palaidota 4O cm gylyje. Ties pakaušiu rasti 3 žalvariniai adatiniai smeigtukai, netoli jų - akmeninis cilindrinis verpstukas. Iš abiejų kaukolės pusių buvo po žalvarinį žiedelinį auskarą (dešinėje pusėje jis turėjo 2 kabučius). Kairėje krūtinės pusėje rasta nedidelė žalvarinė skardinė segė ir geležinis skiltuvas atriestais galais. Prie dešinės rankos alkūnės padėtas įtveriamasis peilis, ant abiejų rankų pirštų užmauta po žalvarinį juostinį žiedą. Kapą datuoja III tipo (vytis - vienoje pusėje, Gedimino stulpai - kitoje) lietuviška moneta, rasta juosmens srityje. Į sanpilą kojų srityje buvo įmesta puodo šukė(19 pav.).

Į XVI a. kapus dedamos tik monetos ir galbūt juostiniai žiedai (k. Nr. 5, 18). Kape Nr. 5 rastas Žygimanto Augusto 157O m. lietuviškas dvidenaris (monetas nustatė E. Ivanauskas), kape Nr. 13- denaras, kape Nr. 16 - 156O m. Žygimanto Augusto pusgrašis, kape Nr. 23 - analogiškas 1564 m. pusgrašis ir ankstesnis Aleksandro pusgrašis. Ankstyvesnė moneta rasta ir XVII a. I ketvirčiu datuojame kape kartu su 1613 m. Rygos šilingu. Tai XVI a. pradžios Lenkijos Jono Albrechto pusgrašis.

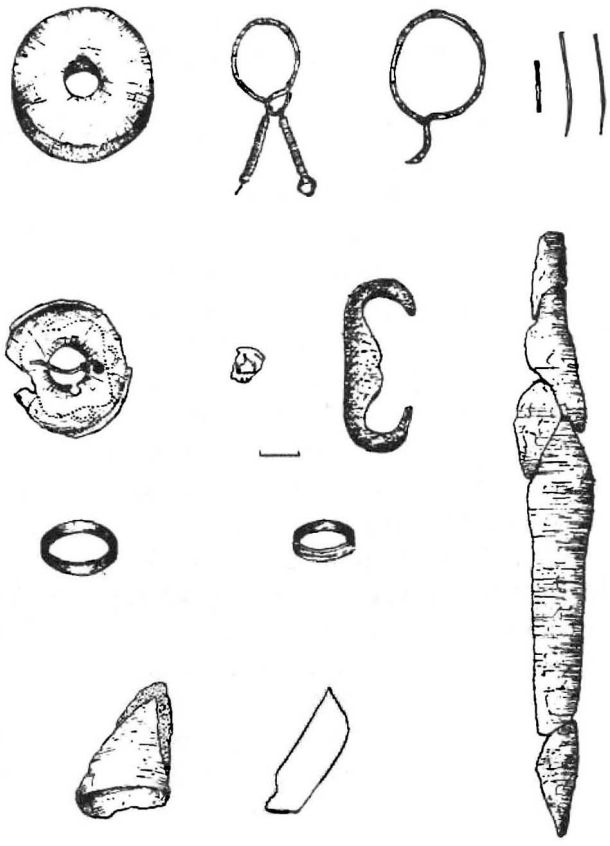

19 pav. Gudiškių senkapio kapo Nr. 3 įkapės

XVII a. kapuose monetų padaugėja, tačiau jų nominalas susmulkėja - dedami daugiausia dvidenariai ir šilingai: rasta 1611-1625 Zigmanto III Vazos lietuviškų, 16O9-1628 m. Rygos, Gustavo II Adolfo ir Kristinos Rygos šilingų, Jono Kazimiero šilingas.

Daugiausia monetų - net 17 - rasta kape Nr. 22, kuriame jos buvo sudėtos krūvelėmis po keturias šalia galvos, dešinės alkūnės bei šono (net 8), o viena įmesta į kapo dugną. Kapas datuojamas XVII a. II ketvirčiu. Tam pačiam laikotarpiui skiriamas kapas Nr. 24, kur 9 monetos rastos sudėtos 7x4,5 cm dydžio plotelyje ant karsto dugno ir dar viena įmesta į kapo duobę. Pastaroji labai gerai išlikusi ir visai galimas dalykas, kad jos nukalimo data (1628 m.) ir yra šio žmogaus laidojimo laikas.

Archeologiniai tyrinėjimai parodė, kad Gudiškių senkapyje žmonės buvo laidojami XV-XVII a. Tai būta turtingo ir įdomaus viduramžių laidojimo paminklo, kuris, deja, jau visai sunaikintas. Kartu reikia pastebėti, kad ši Aukštaitijos vieta buvo tankiai apgyventa. 2 km į V nuo jo tyrinėtas vienalaikis Diktarų senkapis, 6,5 km į R - Ažugirių senkapis, pavienių radinių rasta dar keliose netolimose vietovėse.